

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.98>

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ МОРЯКІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ: УКРАЇНСЬКІ МОРЯКИ – КЛЮЧОВІ ПРАЦІВНИКИ (KEY WORKERS)

Данилова І.О.,

старший викладач кафедри морського права,
Навчально-науковий морський Гуманітарний інститут
Одеського національного морського університету,
ORCID ID: 0000-0002-3174-477X
dnlv.irina777@gmail.com

Данилова І.О. Проблеми захисту прав моряків в умовах збройного конфлікту в Україні: українські моряки – ключові працівники (key workers).

Визнаним постачальником висококваліфікованих морських кадрів на міжнародній арені є Україна: кожен 20-й офіцер в торговому флоті у світі – з України. Тому сьогодні актуальною проблемою є захист прав моряків під час збройного конфлікту в Україні та в умовах надзвичайних станів різного характеру загалом.

Із запровадженням в Україні воєнного стану було оголошено про загальну мобілізацію та обмежено виїзд чоловіків у віці від 18 до 60 років з території України за кордон. Однак норма про заборону виїзду за кордон обмежує або навіть унеможливує право моряка на працю в силу особливостей його професії. В той час як визнання українських моряків ключовими працівниками (key workers) дасть можливість подолати адміністративні обмеження та забезпечити стабільність морських ланцюгів постачання.

Проблематика напрацювання новітніх аспектів щодо стандартів праці моряків в сучасних умовах вказує на необхідність забезпечення прав морякам, які через військові дії не можуть оновити свої кваліфікаційні документи, а також продовження термінів дії трудових контрактів моряків, які перебувають на суднах, враховуючи особливості репатріації моряків, а також забезпечення проїзду та візової підтримки моряків для їх проїзду на судна. Державам прапора слід забезпечити проведення ряду заходів для гарантування права моряків продовжувати активну роботу на суднах та максимально спростити всі візові обмеження морякам для початку роботи на суднах і використовувати посвідчення особи моряка у якості основного проїзного (транзитного) документу для моряків.

Автор приходять до висновків, з кожним роком зростає ступінь ризиків для моряків, пов'язаних не тільки зі специфікою мореплавства, а й із низкою політичних, правових і соціальних проблем. Разом з тим, сучасне національне за-

конодавство вочевидь не достатньо визнає та віддзеркалює той достовірний факт, що Україна на міжнародному морському ринку праці відіграє дуже важливу роль. Оскільки Україна є одним з найбільших у світі постачальників робочої сили (моряків) для флоту, надзвичайно важливим є проведення у державі роботи щодо вивчення, аналізу, ратифікації Конвенції МОП про працю в морському судноплаванні 2006 р., щоб захистити права українських моряків. Крім того, визнання Україною за моряками статусу ключових робітників, що стало всесвітньою практикою в умовах пандемії у 2020 р. є правильним вектором у вирішенні проблематики доступу членів екіпажів суден до роботи у надзвичайних умовах світової нестабільності та турбулентності. Це, зокрема, ризики та загрози, пов'язані з пандеміями, збройними конфліктами, іншими кризовими ситуаціями, несприятливими для організації роботи українських моряків. В Україні, що є однією з провідних країн світу – постачальників робочої сили на міжнародний морський ринок праці, має бути усвідомлено та підтримано всесвітню ідею визнання моряків ключовими працівниками (key workers), які надають послуги, необхідні для життєдіяльності, з метою захисту їх прав та поваги до їх професії.

Ключові слова: морське право, права моряків, ключові працівники, збройний конфлікт.

Danylova I. Problems of protecting the rights of seamen in the conditions of the armed conflict in Ukraine: Ukrainian seamen are key workers.

Ukraine is a recognized supplier of highly qualified maritime personnel in the international arena: every 20th officer in the merchant fleet in the world is from Ukraine. Therefore, protection of the rights of seafarers during the armed conflict in Ukraine and in emergency situations of various nature in general is an urgent problem today.

With the introduction of martial law in Ukraine, a general mobilization was announced and the departure of men aged 18 to 60 from the territory

of Ukraine abroad was restricted. However, the rule prohibiting travel abroad limits or even makes impossible the seafarer's right to work due to the peculiarities of his profession. While the recognition of Ukrainian sailors as key workers will provide an opportunity to overcome administrative restrictions and ensure the stability of maritime supply chains.

The issue of working out the latest aspects of seafarers' labor standards in modern conditions indicates the need to ensure the rights of seafarers who, due to military operations, cannot update their qualification documents, as well as the extension of the terms of employment contracts of seafarers who are on ships, taking into account the peculiarities of the repatriation of seafarers, as well as provision of passage and visa support for seafarers for their passage on ships. Flag states should ensure the implementation of a number of measures to guarantee the right of seafarers to continue active work on ships and simplify as much as possible all visa restrictions for seafarers to start work on ships and use the seafarer's identity card as the main travel (transit) document for seafarers.

The author comes to the conclusion that every year the level of risks for sailors increases, connected not only with the specifics of seafaring, but also with a number of political, legal and social problems. At the same time, modern national legislation obviously does not sufficiently recognize and reflect the reliable fact that Ukraine plays a very important role in the international maritime labor market. Since Ukraine is one of the world's largest suppliers of labor (seafarers) for the fleet, it is extremely important for the state to conduct work on the study, analysis, and ratification of the 2006 ILO Maritime Labor Convention to protect the rights of Ukrainian seafarers. In addition, Ukraine's recognition of sailors as key workers, which has become a global practice in the context of the pandemic in 2020, is the right vector in solving the problem of access to work for ship crew members in extraordinary conditions of global instability and turbulence. These are, in particular, risks and threats associated with pandemics, armed conflicts, and other crisis situations that are unfavorable for organizing the work of Ukrainian sailors. In Ukraine, which is one of the leading countries in the world - suppliers of labor to the international maritime labor market, the global idea of recognizing seafarers as key workers who provide services necessary for life, with the aim of protecting their rights and respect for their profession.

Key words: maritime law, seafarers' rights, key workers, armed conflict.

Постановка питання. Визнанням постачальником кваліфікованих морських кадрів на міжнародній арені є Україна. За даними авторитетних

міжнародних організацій BIMCO та ISF, Україна продовжує входити до групи країн лідерів постачання моряків світового флоту. Відповідно до звіту, в Україні 234 923 людини є моряками. У 2015 році на флот фактично було передано 69 тисяч моряків, з них 39 тисяч офіцерів і 30 тисяч рядових. По суті, йдеться про кількість зайнятих робочих місць. Це було шосте місце в світу після Китаю (243,6 тисяч), Філіппін (215,5 тисяч), Індонезії (143,7 тисяч), Росії (97 тисяч) та Індії (86 тисяч) [6, с. 24]. Але населення всіх вищезгаданих країн значно перевищує населення України. І якщо брати такий показник, як частка зайнятих робочих місць моряків у складі населення цих країн, то Україна буде на другому місці, а серед європейських країн – на першому. Тому надзвичайно актуальним є сьогодні вирішення питання щодо визнання українських моряків ключовими працівниками, особливо в умовах збройного конфлікту в Україні.

Аналіз джерел. Проблематиці визнання моряків ключовими працівниками присвячені праці Т. Аверочкіної, Л. Крисюк, М. Василенко, Ю. Сергеева, К. Романішиної та ін.

Метою даної роботи є дослідження проблем захисту прав моряків в умовах збройного конфлікту в Україні та, зокрема, потреба віднесення їх до категорії «ключових працівників» (key workers) як основний елемент у здійсненні змін екіпажів.

Виклад матеріалу. На сьогоднішній день більше 80 відсотків світової товарної торгівлі здійснюється морським шляхом, а експерти з Ради Конференції ООН з торгівлі та розвитку, прогнозують підвищення попиту на здійснення вантажних перевезень майже в три рази до 2050 року. Водночас даний вид торгівлі здійснюється відносно невеликою кількістю робочої сили, яка налічує близько півтора мільйони моряків. Тому за даними Міжнародної організації праці (далі – МОП), моряки, як окрема група працівників, являють собою невелику частину світової робочої сили [4].

Водночас, кожен 20-й офіцер в торговому флоті у світі – з України. За рівнем професійної підготовки, комунікабельності та дисциплінованості українські моряки посідають одне з перших місць у світі, поступаючи лише філіппінцям, іноді китайцям. А попит на випускників українських морських закладів освіти завжди був дуже високий. Багато іноземних компаній, які мають довгострокові програми використання українських моряків вкладають значні кошти в тренування через власні «кадетські програми», надаючи спонсорську допомогу навчальним закладам шляхом створення власних навчальних центрів для підвищення кваліфікації моряків. В рамках курсантських програм компанії спільно з навчальними закладами проводять відбір курсантів відповідно до вимог

компанії (знання англійської мови, навчання, наявність необхідних сертифікатів), організують планування та контроль реалізації програми плавної практики на кораблях. Крім того, компанія бере на себе всі витрати пов'язані з практикою (перельоти, трансфери, проживання на борту та в готелях, візова підтримка, страхування, медичне обслуговування, харчування, заробітна плата згідно з умови індивідуального договору, практика на борту корабель).

Судноплавна галузь стала однією з перших, яка створила та ефективно використовує відкритий ринок праці. Завжди екіпажі збирали по всьому світу, а паспорт моряка не знав кордонів. Однак 24 лютого 2022 року принесло нові виклики для України як суверенної морської держави. Через агресію РФ інфраструктура України зазнала серйозних втрат, тільки через блокаду портів, за експертними оцінками, українська економіка втрачає понад 170 млн доларів щоденно. А вже через морські порти Україна експортувала понад 70% усіх вантажів на загальну суму понад 47 млрд доларів [1]. Близько 40-50%, українських моряків через війну залишилися безробітними. Цей ринок є висококонкурентним, і багато компаній вже встигли відмовитися чекати на відкриття кордонів для українських моряків та замінили екіпажі менш кваліфікованими моряками з країн Азії чи Африки [10].

Саме тому сьогодні актуальною проблемою є захист моряків під час збройного конфлікту в Україні та в умовах надзвичайних станів різного характеру загалом. Як під час пандемії, так і тепер з початком воєнних дій на території України та запровадженням воєнного стану тривалість перебування моряків на суднах значно збільшилася. Так, для когось термін контракту змінився на 14 місяців замість 4, а хтось взагалі не в змозі перетнути кордон в професійних цілях. В той час як для забезпечення належного дотримання міжнародних вимог своєчасна заміна членів екіпажу є необхідною складовою морського транспорту, безпеки та організації процесу безпечного морського транспорту.

Зазначимо, зокрема, ст. 4 Конвенції «Про працю в морському судноплаванні» 2006 р., що є своєрідним «біллем про права моряків» закріплює, що кожен моряк має право на охорону здоров'я та медичне обслуговування, соціально-побутове обслуговування й інші форми соціального захисту. Конвенція встановлює мінімальні вимоги до моряків, що працюють на судні, а також визначає вимоги до умов їх зайнятості – тривалості робочого дня і відпочинку, мешкання, місць відпочинку, харчування, медичного обслуговування і соціального захисту. Конвенція також містить положення, що дозволяють забезпечити захист моряків із дотриманням універсальних трудових норм і стандартів та покликана сприяти дотриманню капіта-

нами та власниками суден на всіх рівнях норм і стандартів праці [5].

Із запровадженням в Україні воєнного стану було оголошено про загальну мобілізацію та обмежено виїзд чоловіків у віці від 18 до 60 років з території України за кордон. Але відомо, що морякам виїзд за кордон необхідний для можливості виконання їх професійних обов'язків. Тому норма про заборону виїзду за кордон обмежує право моряків на працю, а точніше навіть унеможливає його в силу особливостей професії моряка. Як вказувалося у листі Генерального секретаря ІТФ Стівена Коттона на ім'я Президента України, це може завадити українським морякам приєднатися до суден для виконання своїх життєво важливих обов'язків із морського судноплавання та перевезень по всьому світу [2].

Для вирішення питання про можливість виїзду моряків за кордон було сформовано електронну петицію про підтримку змін до Закону про виїзд за кордон під час військового стану українським морякам, на підставі наявності у них морських (діючих) документів: паспорта моряка та кваліфікаційного свідоцтва, згідно з Порядком видачі кваліфікаційних документів особам командного складу суден та судової команди морських суден, яка набрала необхідні 25 тис. голосів, проте не була підтримана [3].

Рада ІМО дала оцінку наслідків для судноплавання та моряків через ситуацію в Чорному та Азовському морях та рішуче засудила військову агресію Росії проти України, а також закликала всі держави надавати максимальну підтримку морякам, у тому числі: визнати моряків ключовими робітниками; забезпечити можливість вільного пересування моряків на судно; надавати морякам відстрочку від військової служби [6, с. 27].

Складнощі, пов'язані з репатріацією і зміною екіпажу, мають великий вплив на судноплавну галузь і були визначені як пріоритетна проблема. Міжнародна морська організація та інші міжнародні організації закликали уряди втрутитися.

Це питання піднімав навіть генеральний секретар ООН, який висловив стурбованість з приводу зростаючої гуманітарної кризи і кризи безпеки, з якою стикаються моряки у всьому світі, і закликав усі країни офіційно визнати моряків та інший морський персонал «ключовими працівниками» (key workers) та забезпечити своєчасну зміну екіпажів, щоб не залишати судна напризволяще [13].

Станом на сьогодні наступні країни визнали моряків «ключовими працівниками»: Азербайджан, Багами, Барбадос, Бельгія, Бразилія, Канада, Чилі, Кіпр, Данія, Франція, Габон, Грузія, Німеччина, Гана, Греція, Гонконг (Китай), Індонезія, Ісламська Республіка Іран, Ямайка, Японія, Кенія, Ліберія, Маршаллові Острови, Молдова, Чорногорія, Нідерланди, Нова Зеландія, Нігерія, Норвегія, Панама, Філіппіни, Республіка Корея,

Румунія, Саудівська Аравія, Сінгапур, Південно-Африканська Республіка, Іспанія, Швеція, Таїланд, Об'єднані Арабські Емірати, Великобританія і Сполучені Штати Америки.

Незважаючи навіть на факт визнання деякими країнами моряків – *key workers*, кожна держава встановлює свої внутрішні вимоги, дотримання яких хоча й можливе, проте потребує додаткових ресурсів, у т. ч. матеріальних, а такі витрати не завжди прийнятні для судовласників.

Представники деяких крьюїнгів вважають, що зусилля щодо розширення пулу моряків повинні включати залучення жінок, але на це потрібен час, оскільки ці професії в Україні традиційно вважались чоловічими. А визнання українських моряків ключовими працівниками дасть можливість подолати адміністративні обмеження та забезпечити стабільність морських ланцюгів постачання [6, с. 25].

З врахуванням вищенаведеного, науковий інтерес становить також проблематика напрацювання новітніх аспектів щодо стандартів праці моряків в сучасних умовах. Так, під час проведення онлайн засідання 109 сесії Юридичного комітету Міжнародної морської організації (ІМО), Профсоюзом робітників морського транспорту України (ПРМТУ) в співробітництві з Морською адміністрацією України, був запропонований та презентований документ, в якому міститься перелік пропозицій для забезпечення прав моряків, які через введення воєнного стану від 24 лютого 2022 в Україні. Зокрема, відповідний документ містить пропозиції для забезпечення прав морякам, які через військові дії не можуть оновити свої кваліфікаційні документи; рекомендації щодо продовження термінів дії трудових контрактів моряків, які перебувають на суднах, особливості репатріації моряків, а також питання забезпечення проїзду та візової підтримки моряків для їх проїзду на судна; рекомендації щодо недопущення будь-якої дискримінації моряків за їх національністю або громадянством в портах заходу суден (необхідність забезпечити захист персонального листування моряків, в тому числі з використанням особистих телефонів та ноутбуків моряків; всі процесуальні дії, а також будь-які опитування моряків портовою владою з питань, що не стосуються безпеки судноплавства повинні проводитися в присутності перекладача, адвоката, а також представника профспілки моряків в порту заходу судна); пропозиції державам прапору ряд заходів для гарантування права моряків продовжувати активну роботу на суднах (зокрема, ПРМТУ пропонує державам прапору повторно підтверджувати кваліфікацію моряків на новий термін та видавати їм оновлений Ендорсмент навіть за відсутності чинного Підтвердження до диплому, виданого державою, яка видала моряку його Сертифікати компетентності; першочерговим доказом збере-

ження моряком кваліфікації має бути стаж роботи на суднах; державам прапору також рекомендується дозволяти морякам проходити необхідну підготовку в тренажерних центрах, розташованих за межами держави, яка видала морякам їх Сертифікати компетентності, а також використовувати можливості видачі пільгових дозволів морякам, які мають необхідним стаж роботи на суднах та виконали умови до обов'язкової тренажерної підготовки для забезпечення їх права на кар'єрне зростання); пропозицію максимально спростити всі візові обмеження морякам для початку роботи на суднах та використовувати посвідчення особи моряка у якості основного проїзного (транзитного) документу для моряків. В інших випадках державам пропонується максимально широко застосувати електронний документообіг та електронні візи для моряків; пропозицію щодо забезпечення морякам права на репатріацію за рахунок судовласника у разі якщо судно направляється в рейс до порту держави, яка перебуває у стані війни з державою громадянства моряка [12].

Висновки. Таким чином, з кожним роком зростає ступінь ризиків для моряків, пов'язаних не тільки зі специфікою мореплавства, а й із низкою політичних, правових і соціальних проблем. Разом з тим, вважаємо, сучасне національне законодавство вочевидь не достатньо визнає та віддзеркалює той достовірний факт, що Україна на міжнародному морському ринку праці відіграє дуже важливу роль. Оскільки Україна є одним з найбільших у світі постачальників робочої сили (моряків) для флоту, надзвичайно важливим є проведення у державі роботи щодо вивчення, аналізу, ратифікації Конвенції МОП про працю в морському судноплавстві 2006 р., щоб захистити права українських моряків. Крім того, визнання Україною за моряками статусу ключових робітників, що стало всесвітньою практикою в умовах пандемії у 2020 р. [7; 8; 11] є правильним вектором у вирішенні проблематики доступу членів екіпажів суден до роботи у надзвичайних умовах світової нестабільності та турбулентності. Це, зокрема, ризики та загрози, пов'язані з пандеміями, збройними конфліктами, іншими кризовими ситуаціями, несприятливими для організації роботи українських моряків. В Україні, що є однією з провідних країн світу – постачальників робочої сили на міжнародний морський ринок праці, має бути усвідомлено та підтримано всесвітню ідею визнання моряків ключовими працівниками (*key workers*), які надають послуги, необхідні для життєдіяльності, з метою захисту їх прав та поваги до їх професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Володимир Крейденко: «Через блокаду морських портів українська економіка втрачає щодня майже 170 мільйонів дола-

- рів». *Голос України*. № 109(7859). 23 травня 2022 р. URL: <http://www.golos.com.ua/article/360420>.
2. Зеленського просять освободити українських моряків від обмежень на в'їзд з країни. URL: <https://bessarabiainform.com/2022/03/zelenskogo-prosyat-osvobodit-ukrainskih-moryakov-ot-ogranichenij-na-vyezd-iz-strany/>.
 3. Інформація щодо петиції URL: <https://itd.rada.gov.ua/services/Petition/Index/10257?aname=published>.
 4. International Labour Organization. URL: <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>
 5. Конвенція Міжнародної організації праці 2006 року про працю в морському судноплаванні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_519
 6. Крисюк Л., Василенко М. Оцінка конкурентоспроможності ринку круїнгових послуг в умовах нестабільності. *Економічний аналіз*. Том 32. № 4. 2022 р. С. 23–30.
 7. Coronavirus (COVID-19) – Joint Statement calling on all Governments to immediately recognize seafarers as key workers, and to take swift and effective action to eliminate obstacles to crew changes, so as to address the humanitarian crisis faced by the shipping sector, ensure maritime safety and facilitate economic recovery from the COVID-19 pandemic: Circular Letter (No. 4204/Add.30). URL: <https://cutt.ly/yFdDXW7>.
 8. Coronavirus (COVID-19) – Designation of seafarers as key workers: Circular Letter (No. 4204/Add.35/Rev.8). URL: <https://cutt.ly/VFdH87n>.
 9. Luchenko, D., Georgiievskiy, Iu. Administrative Restrictions in Ports: Practice of Crew Rotations During COVID-19 Pandemic. *Lex Portus*, 7(3), 7–31. 2021. <https://doi.org/10.26886/2524-101X.7.3.2021.1>.
 10. Морська блокада РФ продовжить тиснути на глобальні ціни на продукти – розвідка Британії. *Європейська правда*. Середа, 25 травня 2022 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/25/7348373/>.
 11. Maldives designate seafarers as key workers. URL: <https://safety4sea.com/maldives-designates-seafarers-as-keyworkers/>.
 12. Пропозиції ПРМТУ розглянуті Юридичним комітетом ІМО. URL: <https://mtwtu.org.ua/ru/news/propozicii-prmtu-rozglynuti-uridichnim-komitetom-imo>.
 13. Сергєєв Ю., Романішина К. Дотримання прав моряків в умовах пандемії COVID-19. *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/morske-pravo/dotrimannya-prav-moryakiv-v-umovah-pandemiyi-covid19.html>.